המילה של יעקב

דברים לשולחן שבת
משיעורו השבועי של **הרב שניאור אשכנזי**

ב"ה, גיליון מס' 62 | פרשת ויצא | י' כסלו תשפ"ז

יעקב בורח מפני עשו אחיו ומגיע לחרן, אל בית לבן דודו. ליד באר המים הוא פוגש את רחל, וכשלבן שואל אותו מה הוא ירצה לקבל בשכר עבודתו, הוא משיב: **"אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה"**. הגמרא מספרת שרחל חששה מראש שאביה ירמה את יעקב, ולכן קבעו ביניהם סימנים, שבהם יזהה אותה בליל החתונה. ואכן, בליל החתונה הכניס לבן אל האוהל את לאה במקום רחל. רחל, שלא יכלה לשאת את הבושה שתיגרם לאחותה, מסרה לה את הסימנים.

בבוקר גילה יעקב את התרמית ופנה אל לבן: **"מה זאת עשית לי, הלא ברחל עבדתי עמך, ולמה רמיתני?"**. לבן הצטדק: **"לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה"**. למרות זאת, יעקב לא שלח את לאה מביתו, וכעבור שבוע נשא גם את רחל, ועבד עבורה עוד שבע שנים נוספות.

שתי אחיות

כאן עולה שאלה קשה. חז"ל מלמדים אותנו שהאבות שמרו את התורה עוד לפני שניתנה: **"קיים אברהם אבינו כל התורה כולה"**. גם יעקב העיד על עצמו "עם לבן גרתי", ורש"י מפרש שבגימטריה "גרתי" הוא תרי"ג – כלומר, גם בבית לבן שמר את כל המצוות. ואילו התורה אוסרת לשאת שתי אחיות. כיצד אם-כן נשא יעקב את רחל כשאחותה כבר הייתה אשתו?

הגמרא עצמה מתייחסת לכך כדבר שהעיק על יעקב. היא מספרת שלעתיד לבוא יעשה הקב"ה סעודה לצדיקים, ויבקשו מהאבות לברך ברכת המזון. כשיגיע תורו של יעקב, הוא יסרב: **"איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי"**. אם כן, מה הכריח אותו לעשות זאת? את לאה לא יכול היה לשלוח מביתו, אבל מדוע התעקש לשאת גם את רחל?

ההבטחה קודמת להידור

כדי לבאר זאת, מקדים הרבי ומבחין בין שני סוגי חובות. את התורה לפני מתן תורה שמרו האבות כהידור אישי, כחומרה שקיבלו על עצמם מרצונם. לעומת זאת, העמידה בדיבור הייתה חובה גמורה עוד מימות בני נח, וכל אדם היה מחויב בה. הראיה לכך באה מלבן עצמו: כשטען כלפיו יעקב "למה רמיתני", לבן הרמאי לא ביטל את הטענה, אלא נאלץ להמציא תירוץ. גם בעיניו, הפרת הבטחה הייתה דבר שאסור לעשותו בלי הצדקה.

ומכאן מסקנתו של הרבי: **"מובן שכאשר החומרא עמדה בסתירה למצוה גמורה שנצטוו עליה, הם לא קיימו את החומרא האישית... לכן יעקב היה חייב לקחת גם את רחל, שהרי סיכמו להתחתן והעבירו ביניהם סימנים מוסכמים ואם לא היה עומד בהתחייבותו - זאת הייתה רמיה"**. רחל המתינה לו שבע שנים, על סמך המילה שנתן לה. יעקב היה מוכן להדר במצוות על חשבון עצמו, אבל לא על חשבון האמון שנתנה בו.

קודם כל אדם

הדברים מחייבים מאוד. לפעמים אנשים מדקדקים בכל פרט שבין אדם למקום, ומרשים לעצמם להקל במה שבין אדם לחברו. הגמרא מלמדת שבבית דין של מעלה, השאלה הראשונה שנשאלת הנשמה אינה על לימוד התורה: **"בשעה שמכניסים אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה?"**. רבי חנוך טייטלבוים מסביר את הסדר: **"מתחלה מעמידין אותו למשפט אם השלים חובותיו מצד שהוא אדם... ואחרי כן מעמידים אותו לדין אם השלים חובותיו מצד שהוא ישראל"**. התורה לא באה להחליף את האנושיות שבנו, אלא להוסיף עליה. כך אנו אומרים בכל בוקר: "לעולם יהא אדם ירא שמים" – קודם להיות אדם, ורק אחר כך להוסיף יראת שמים.

וכך פוסק הרמב"ם גם לגבי התחייבות שנאמרה בעל פה בלבד: **"הנושא ונותן בדברים - ראוי לו לעמוד בדיבורו, ואף שלא לקח מן הדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון... וכל החוזר בו... הרי זה ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו"**.

הבטחה אינה הצהרת כוונות שמחזיקה מעמד עד שמשהו משתנה. היא קשר שנוצר בין שני אנשים, והצד השני בונה עליו את תקוותיו ואת תוכניותיו. כך זה בהבטחות גדולות, כמו שידוך או עסקה, וכך זה גם בדברים הקטנים של כל יום: "אחזור אליך בערב", "אגיע הביתה מוקדם", "בשבת נשחק יחד". נכון שלפעמים הנסיבות משתנות ובאמת אי אפשר לעמוד במה שהבטחנו. אבל אז אי אפשר להסתפק ב"מצטער" ולהמשיך הלאה. צריך לבקש מחילה של אמת, כמי שמבין שמישהו סמך עליו.

שאלות לדיון משפחתי

שאלות לבוגרים:

1. האם מילה שנאמרה בחטף מחייבת כמו התחייבות כתובה?
2. מה קורה לאמון בבית כשהבטחות קטנות לא מתקיימות?
3. מתי נכון לוותר על הידור אישי כדי לא לפגוע באחר?
4. איך מבקשים סליחה כראוי כשבאמת אי אפשר לעמוד בהבטחה?
5. למה דווקא "נשאת ונתת באמונה" היא השאלה הראשונה בבית דין של מעלה?

שאלות לילדים:

1. איך מרגישים כשמישהו מבטיח לנו משהו ולא מקיים?
2. האם קל לכם לקיים הבטחה גם כשכבר לא מתחשק?
3. מה כדאי לחשוב לפני שמבטיחים משהו?
4. מה עושים כשהבטחנו, ובאמת לא מצליחים לקיים?
5. למה חשוב לקיים הבטחה גם כשאף אחד לא יבדוק אם קיימנו?

סיפור לשבת

ר' יעקב זילברשטיין, היה יו"ר הנהלת בית הכנסת המרכזי, בו אבדלח"ט, אני זוכה לכהן כרב. לפני כעשר שנים הוא קרא לי לביתו ואמר דברים מדהימים: "אני מתקרב לגיל מאה וזקוק לעזרה שלך. החיים שלי הם נס מתמשך, אני האדם היחידי בארץ ואולי עלי-אדמות, שניצח את היטלר ימ"ש. עברתי את כל המלחמה במחנות המוות - שש שנים רצופות ויצאתי על הרגליים. אבל הבטחה אחת לא קיימתי ואני זקוק לעזרה שלך, כאיש חב"ד.

בערב ראש השנה ת"ש (ספטמבר 39), גייסות האס.אס פרצו לרחובות פולין. אביו רצה לקנות חלות ויין לחג, אבל אמו חששה שיהודי עם זקן ופאות ייצא לרחוב וביקשה מיענקל'ה הצעיר, בחור בן 15 עם לחיים חלקות שייצא הוא. זאת הייתה הפעם האחרונה שראה את הוריו. הוא הועלה על משאית שהגיעה לבוכנוולד. אלפי אסירים נדחסו בתוך אוהלים רעועים במחנק נורא. רוב האסירים שהגיעו באותם ימים למחנה נפחו את נשמתם במגפות טיפוס ודיזנטריה, אולם הנער שרד.

אחרי שלוש שנים עבודות כפייה מפרכות בבוכנוולד, הוא הועבר לאושוויץ ושם שרד עוד שלוש שנים. פעם הובל לכבשנים והתפשט מבגדיו, אבל קצין עבר וצעק: "זה נער צעיר שיכול לעבוד, לא הגיע זמנו למות". פעם אחרת נחשד כחבר במחתרת שפעלה באושוויץ, הוא קיבל חמישים מלקות ונתלה כשרגליו למעלה וראשו למטה, אבל מישהו מסתורי הוריד אותו לאחר שאיבד את ההכרה. גם בצעדת המוות בימיה האחרונים של המלחמה הוא צעד, וגם את ימי השחרור הוא שרד, אף ששישים אחוז ממשוחררי אושוויץ מתו בחודש הראשון אחרי המלחמה כשהחלו לאכול ולחזור לחיים.

מה הסוד שלו? אולי ההבטחה שהתחייב לקיים. כשהגיע לבוכנוולד, ראה מישהו מסמן לו להתקרב. שמו היה הרב פרנקפורטר, רב בצבא האוסטרי שנעצר ב"ליל הבדולח" בנובמבר 1938. הרב פרנקפורטר היה חלש מכדי לצאת לעבודה ובכל בוקר היו הגרמנים מקימים אותו מהדרגש ומלקים אותו 25 מלקות. פרנקפורטר ביקש מהנער ללמוד גמרא אחרי עבודות הכפייה ובמשך כמה שבועות הרב והנער למדו מהזיכרון, באידיש. ערב אחד אחז הרב בזרועו ואמר: "יענקלה, אלו ימי האחרונים, אבל אתה צעיר, אתה תשרוד את הגיהינום, אני מבקש ממך להבטיח שתי הבטחות: א. תספר לעולם מה היה כאן. ב. תעביר דרישת שלום למשפחה שלי".

את ההבטחה הראשונה הוא קיים בהידור. הוא הקדיש את חייו לזכר השואה וכיהן כחבר הנהלת "יד ושם". אבל את ההבטחה השנייה לא קיים ולא העביר ד"ש למשפחה של הרב. "אני מבקש ממך כאיש חב"ד, שחבריך פזורים בכל העולם, לסייע לי למלא את ההבטחה האחרונה". אכן הייתה לי הזכות לנהל מסע חיפוש בהובלת אבנר שלו, יו"ר יד ושם, ובסיוע כמה שלוחי חב"ד ולאתר את נכדו של הרב פרנקפורטר, שפועל כפסיכיאטר יהודי בקווינס בניו יורק ומרצה בטורו קולג' בעיר...